

MUUSIKON AMMATILLINEN TYÖKYVYTTÖMYYS (1/2)

Teksti: Miika Tarhio

Peli seis vai muihin hommiin?

Jos soittokyky uhkaa mennä, pääseekö eläkkeelle vai pitääkö etsiä muita töitä? Onko uudelleen kouluttautuminen pakollista? Miten pitkään omasta ammatista voi pitää kiinni?

Kaksiosaisen artikkelin ensimmäisessä osassa koetetaan hahmottaa palkansaajan lakisääteisen vakuuttamisen peruspiirteitä pitkäaikaisissa työkyvyttömyystapauksissa. Seuraavassa tämän lehden numerossa katsotaan vapaaehtoisia vakuutuksia.

@iStockphoto/leezsnov

Työkyvyttömyys lienee useimmille tuttu tila, johon kuuluu koettelemusten koko kirjo pikkukulunssasta vakavaan vammautumiseen. Käsite on myös ja ennen kaikkea juridinen, ja se vaikuttaa monenlaisten sosiaali- ja työsuhdeturvaetuuksien määrittymiseen. Kuten useimmiten, käsitteen sisältö ja soveltaminen vaihtelee lainsäädännöstä ja käyttöyhteydestä toiseen. Yksityisellä ja julkisella sektorilla vallitsee kummallakin oma työkyvyttömyyden käsitteensä.

Yleistä – pakollista ja vapaaehtoista vakuuttamista

Työkyvyttömyysturva koostuu lakisääteisestä ja pakollisesta vakuuttamisesta sekä vapaaehtoisesta vakuuttamisesta. Pakollinen lakisääteinen puoli jakautuu perusturvaan eli Kelan hoidossa olevaan sairausvakuutus- ja kansaneläkejärjestelmään sekä ansioturvaan eli yksityisten vakuutusyhtiöiden hoitamaan työeläke- ja tapaturmavakuutukseen, johon luetaan myös liikennevakuutus ja sotilastapatur-

mien vakuutus. Vapaaehtoisella puolella tässä kiinnostavia vakuutuslajeja ovat sairaus-, eläke- ja tapaturmavakuutukset. Yksi muoto vapaaehtoista vakuuttamista ovat Muusikkojen liiton jäsenetuutena olevat Muusikkojen Sairauskassa sekä Liitovakuutuksen nimellä kulkeva vapaa-ajan tapaturmavakuutus ja matkustajavakuutus.

Sosiaalivakuuttamisen sanotaan olevan laajin suomalainen vakuutustoiminnan alue. Kelan hallinnoiman perusturvan rahoittavat veronmaksajat, ansioturvan taas työnantajat, yrittäjät ja palkansaajat. Sosiaalivakuutukselle on ominaista, ettei se yleensä korvaa kaikkea menetystä ja vahinkoa; perusturva on sananmukaisesti vähimmäistoimeentulon turvaamista. Ansioturvan tarkoituksena on turvata kohtuullisesti ansiotason mukaista toimeentuloa.

Sairausvakuutuslaki koskee kaikkia kansalaisia ja sen mukaan korvattavat Kela-etuudet kuuluvat periaatteessa kaikille. Muut vakuutuslajit koskevat rajoitettuja ihmisjoukkoja, esimerkiksi ansioturvan työeläkkeet työssä käyviä ja tapaturmavakuutukset vakuutettuja työntekijöitä.

Ammatillinen ja yleinen työkyvyttömyys

Työkyvyttömyys arvioidaan pääasiassa kahden kriteerin mukaan. Onko sairastunutta pidettävä kykenemättömänä tekemään omaan ammattiinsa kuuluvia töitä vai kykeneekö hän tekemään mitään töitä, joita häneltä voidaan koulutus ja työkokemus huomioon ottaen kohtuudella edellyttää?

Ammatillinen työkyvyttömyys tarkoittaa muusikolla tietysti sitä, että muusikko ei kykene soittamaan. Käsitettä sovelletaan julkisen sektorin eli kuntien ja valtion eläkelaeissa suoraan työstä työkyvyttömyyseläkkeelle jäätessä. Yksityisellä puolella otetaan työkyvyn alentumista arvioitaessa huomioon työntekijän jäljellä oleva kyky hankkia itselleen ansiotuloja saatavissa olevalla sellaisella työllä, jonka suorittamista häneltä voidaan kohtuudella edellyttää silmällä pitäen hänen koulutustaan, aikaisempaa toimintaansa, ikäänsä ja asumisolosuhteitaan sekä näihin verrattavia muita seikkoja.

Jos siis työkykyä on ylipäätään jäljellä, elanto on pyrittävä hankkimaan käytettävissä olevalla työkyvyllä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että henkilö heitetään työmarkkinoille oman onnensa nojaan, vaan usein työnhakijan ammatillisia valmiuksia pyritään parantamaan kuntoutuksella ja määräaikaisella työkyvyttömyyseläkkeellä.

Näiden kriteerien soveltamista havainnollistaa seuraava ääriesimerkki: Jos kaupunginorkesterin palveluksessa oleva soittaja menettää vasemman käden sormia, hän ei yleensä kykene enää tekemään omaa työtään. Täysi työkyvyttömyyseläke on silloin todennäköinen vaihtoehto. Jos rakennusfirman palveluksessa olevalle timpurille käy samoin, hän jatkaa todennäköisesti entisiä hommiaan. Jos taas orkesterimuusikko on yksityisen palveluksessa, ei soittokyvyn menetys tuo eläkettä, vaan edessä on yleensä ammatin vaihto.

Pitkäaikainen sairaus sosiaalivakuutuksessa

Pitkäaikaisella sairaudella tarkoitetaan sosiaalivakuutuksessa yleensä yli vuoden jatkunutta yhdenjaksoista työkyvyttömyyttä. Tarjolla olevia korvaus- ja eläkeuotuja ovat kansaneläkelain tai työeläkelakien mukaiset eläkkeet, tapaturmavakuutuslain mukainen korvaus ammattitaudista tai työtapaturmasta (tapaturmaeläke) sekä vapaaehtoiset työkyvyttömyys- ja tapaturmavakuutukset. Järjestelmään kuuluvat lisäksi liikennevakuutusten ja sotilasvammalain mukaiset korvausmuodot.

Sairastunut asioi yleensä aina ensiksi Kelan kanssa, jolloin korvaukset ja kulut korvataan sairausvakuutuslain mukaan. Portit työkyvyttömyyseläkkeelle voivat aueta vasta, kun Kelan sairauspäivärahaa on maksettu enimmäismäärä eli 300 arkipäivää. Sen jälkeen on kolme porrasta, joita ylöspäin mentäessä etuustaso paranee. Ensimmäinen on Kelan perustason eläke, toinen työeläkelakien mukainen ansioeläke ja kolmas tapaturmaeläke työtapaturmasta ja ammattitaudista.

Ammatillinen ja kliininen kuntoutus

Eläkelaitokset hoitavat työkyvyttömyyseläkkeisiin liittyvää ammatillista kuntoutusta eli uudelleen koulutusta ja muita sellaisia toimenpiteitä, jotka edistävät normaalin työkyvyn palautumista. Lääketieteen alaan kuuluvat hoidot ja kuntoutus hoituvat taas Kelan kautta niin sanottuna kliinisenä kuntoutuksena periaatteessa ammatillisesta kuntoutuksesta erillään. Rajapinnoilla on tapauksia, joissa eläkelaitos myöntää määräaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen kliinisen kuntoutuksen ajaksi. Tämä vaihtoehto voi tulla kysymykseen muusikoilla silloin, kun jokin

kliinisesti parannettavissa oleva vaiva vie työkyvyn joksikin aikaa.

Kun eläkelaitos myöntää työkyvyttömyyseläkkeen kuntoutustukena ammatilliseen kuntoutukseen tai kliinisen hoidon ajaksi, edellytyksenä on, että eläkelaitos uskoo kyseisen kuntoutuksen tai hoidon palauttavan työkyvyn. Joissakin muusikoiden tyypillisissä vaivoissa, kuten vaskisoittajien suunseudun lihaksiston krampeissa (fokaalinen dystonia) taudin syntymekanismia ei varmuudella tunneta, mikä saattaa antaa vakuutuslaitokselle aiheen pitää tautia parantumattomana. Musiikkilääketieteen alaan kuuluva tutkimus ja raportoidut hoitokokemukset tuovat toivottavasti ajan mittaan muutoksen tähän epäkohtaan.

Tuleva aika

Käsite ”tuleva aika” eläkelaeissa tarkoittaa aikaa eläketapahtumasta yleiseen eläkeikään eli 63 ikävuoteen. Tarkoituksena on, että työkyvyttömyyden iskiessä esimerkiksi 45 vuoden iässä myös ikävuosina 46–63 eläketapahtuman takia ansaitsematta jäävät työeläkkeet otetaan huomioon. Oikeus tulevaan aikaan ja sille kohdistettavat laskennalliset eläkeansiot määräytyvät yksityisellä ja julkisella sektorilla samoin.

Oikeus tulevaan aikaan syntyy, jos eläketapahtumavuotta edeltävien 10 vuoden aikana on työansioita yhteensä tietty vähimmäismäärä, joka tällä hetkellä on 15 000 euron luokkaa. Tulevan ajan eläkeansio lasketaan puolestaan eläketapahtumaa edeltäneiden viiden vuoden ansioista. Kummassakaan tapauksessa eläketapahtumavuotta eli tässä työkyvyttömyyden alkamisvuotta ei oteta mukaan laskelmiin.

Tulevan ajan oikeudella ja laskennallisella eläkepalkalla on tietysti sitä suurempi merkitys työkyvyttömyyseläkkeen määrälle, mitä nuorempana työkyvyttömyys iskee. Riskiryhmässä ovat jälleen ne freelancerit, jotka tekevät keikkoja alipalkalla tai pääasiassa kulukorvauksilla. Vaikka 10 vuo-

den ansiovaatimus täyttyisikin, jää myös tulevan ajan eläke mitättömäksi, jolloin eläketurva on käytännössä kansaneläkkeen varassa.

Kelan työkyvyttömyyseläke

Kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke kuuluu perusturvaan ja on tarkoitettu niille, joiden ansioperusteinen työeläke on pieni tai sitä ei ole ollenkaan. Täyden kansaneläkkeen 584,13 voi tällä hetkellä saada työkyvyttömyyseläkkeenä, jos työeläkkeiden bruttomäärä on yhteensä enintään 51,54 euroa kuukaudessa. Eläkkeen voi saada 16–64-vuotias.

Työkyvyttömänä pidetään kansaneläkelakia sovellettaessa henkilöä, joka sairauden, vian tai vammnan takia on kykenemätön tekemään tavallista työtään tai muuta siihen verrattavaa työtä, jota on pidettävä ikä, ammattitaito ja muut seikat huomioon ottaen hänelle sopivana ja kohtuullisen toimeentulon turvaavana. Työkyvyttömyyseläke myönnetään yleensä ensin määräaikaisena kuntoutustukena, kun kuntoutusmahdollisuuksia selvitetään tai henkilö on kuntoutuksessa. Kuntoutustuen edellytyksenä on, että hakijalle on laadittu hoito- tai kuntoutussuunnitelma tai että sitä valmistellaan. Kuntoutustuki vastaa määrältään normaalia työkyvyttömyyseläkettä.

Kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke tai kuntoutustuki ei käytännössä juuri tarjoa soittokykynsä menettäneille muusikoille mahdollisuuksia päästä eläkkeelle. Jos soittaja on muuten jotakuinkin fyysisesti kunnossa, eläkehakemus hylätään sillä perusteella, että hakijalla on muuta työkykyä jäljellä riittävästi kohtuullisen toimeentulon hankkimiseksi. Vaikka laki ei edellytä aivan täydellistä työkyvyttömyyttä, eläkepaperiheimon vaaditaan ratkaisevaa fyysisen tai henkisen toimintakyvyn menetystä.

Muusikkokentässä tämä kehoon vaihto-

@iStockphoto/chuntise

ehto tulee tuskin koskaan kyseeseen, jos työtä on tehty jotakuinkin normaalein tes-
ehdoin. Kulukorvauksilla työskentelevillä
työeläkkeen määrä saattaa jäädä hyvin
pieneksi, jolloin he joutuvat joissakin ta-
puksissa tyytymään tähän perusturvaan.

Työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke

Yksityisalojen työeläkelain (TyEL) mukai-
sia eläkevaihtoehtoja ovat kuntoutustuki
eli määräaikainen työkyvyttömyyseläke,
osakuntoutustuki, täysi työkyvyttömyys-
eläke ja osatyökyvyttömyyseläke. Työ-
kyvyttömyyseläkkeen voi saada, jos on
alle 63-vuotias ja työkyky on alentunut
sairaudesta vähintään vuoden ajaksi.
Jos työkyvyn arvioidaan palautuvan
hoidon tai kuntoutuksen avulla, eläke
myönnetään määräaikaisena kuntoutus-
tukena. Seuraava kuvio havainnollistaa
tapahtumien kulkua.

täyttäneen oikeutta työkyvyttömyyseläkkeen
arvioidaan erityisesti oman ammatin
kannalta, eli ammatillisen työkyvyttömyy-
den käsitettä painotetaan.

Käytännössä yksityisaloilla toimivat muu-
sikot eivät yleensä pääse työkyvyttömyys-
eläkkeelle pelkästään sillä perusteella, että
jokin soittokyvyn vinyt sairaus tai vamma
on jatkunut yli vuoden ajan. Määräaikaisen
kuntoutustuen saaminen on yleensä enintä,
mitä saattaa toivoa. Näissä tapauksissa
vakuutusyhtiö on saatu uskomaan työky-
vyn palautumiseen kliinisellä tai muulla
kuntoutuksella. Vakuutusyhtiön tai yhteis-
kunnan kannalta ei ole järkevää pakottaa
kalliisti koulutettua soittajaa vaihtamaan
ammattia tai siirtymään työttömäksi työn-
hakijaksi, jos on vähänkin toivoa työkyvyn
palaamisesta.

Kokemus on kuitenkin osoittanut, että
kuntoutussysteemi on kohtalaisen heikko
ja joustamaton: vakuutuslaitos edellyttää
yleensä työkyvyn myös palautuvan kohtuul-

eläkekuntoutuksella pyritään samanlaisiin
tavoitteisiin. Työkyvyttömyyseläkkeelle
pääsee suoraan työstä, jos on sairauden,
vian tai vamman vuoksi tullut kykene-
mättömäksi hoitamaan omaan ammat-
tiinsa kuuluvia tehtäviä (ammatillinen
työkyvyttömyys). Jos kunnallinen palvelu
on päättynyt jo ennen työkyvyttömyyden
alkamista, eläkkeen saamisen edellytys
on työkyvyttömyys yleensä mihin tahansa
työhön (yleinen työkyvyttömyys). Myös
osatyökyvyttömyyseläkkeen edellytyksiä
arvioidaan tämän jälkimmäisen kriteer-
in mukaan. Täten kaupunginorkesterin
muusikon mahdollisuudet saada täysi
työkyvyttömyyseläke heikkenevät olen-
naisesti, jos työsuhte päättyy ennen
työkyvyttömyyden toteamista.

Eläkkeen saamisen ehtoina ovat työ-
kyvyn aleneminen vähintään 60 %:lla ja
vähintään yhden vuoden yhtäjaksoinen
työkyvyttömyys. Eläkelaitos arvioi työ-
kyvyttömyyden laadun ja keston työnte-
kijästä kirjoitettujen lääkärintoimitusten
ja hankittujen lisäselvitysten perusteella,
mutta ei ole sidottu lääkärintoimituksiin.

Jos työkyvyttömyyttä pidetään pysyvänä,
myönnetään työkyvyttömyyseläke toistai-
seksi. Jos vamman tai sairauden voidaan
odottaa paranevan asianmukaisella hoi-
dolla tai kuntoutustoimilla, myönnetään
kuntoutustuki niin pitkäksi ajaksi kuin
työntekijän arvioidaan olevan estynyt
tekemästä ansiotyötä työkyvyttömyyden
vuoksi. Kuntoutustuen myöntämisen edel-
lytyksenä on, että hakijalle on tehty hoito-
tai kuntoutussuunnitelma. Jos kuntoutus
epäonnistuu eikä työkyvyn paraneminen
näytä todennäköiseltä, kuntoutustuki
muutetaan toistaiseksi voimassa olevaksi
työkyvyttömyyseläkkeeksi uuden B-lääkäri-
rintodistuksen perusteella. Kuntoutuksen
ja hoitoon on tietysti syytä osallistua, ellei
halua tehdä vahinkoa itselleen.

Osatyökyvyttömyyseläkkeen voi saada
henkilö, jonka työkyky on pitkäaikaisen
sairauden, vian tai vamman vuoksi hei-
kentynyt vähintään kahdella viidesosalla
(40%) ja joka sen vuoksi joutuu siirtymään
pienempipalkkaiseen työhön, niin että hä-
nen ansionsa ovat vähintään 40 prosenttia
alemmat kuin entisessä työssä. Työkyvyn
heikkenemistä pidetään pitkäaikaisena,
mikäli sen arvioidaan olevan alentunut
vähintään vuoden ajan osa-aikatyön
aloittamisesta eteenpäin riippumatta siitä,
kuinka pitkään sairaus on jo sitä ennen
kestänyt. Työssäolo ei kuitenkaan ole
osatyökyvyttömyyseläkkeen myöntämi-
sen edellytys. Työkyvyttömyyseläkkeen
maksaminen aloitetaan tässäkin vasta
sairauspäivärahaohjeuden päättyttyä eli
noin 300 päivän kuluttua.

Määräajaksi myönnetty kuntoutustuki
lakkaa, kun määräaika on kulunut ja työn-
tekijän työkyky on palautunut, taikka jos
kuntoutustuki on muutettu toistaiseksi voi-

⇓ Työkyvyttömyys alkaa

9 arkipäivää
(yrittäjällä
3 arkipäivää)

300 päivää
sairausvakuutuslain mukainen
päiväraha

⇓ Eläke alkaa

kuntoutustuki määräajaksi/
työkyvyttömyyseläke toistaiseksi

⇓ 150 päivää
Työkyvyttömyyseläkehakemus

LÄHDE: KESKINÄINEN TYÖELÄKEVAKUUTUSYHTIÖ VARMA

Täysi työkyvyttömyyseläke myönnetään,
jos työkyky on alentunut vähintään 3/5.
Eläke alkaa yleensä vasta sairausvakuutus-
päivärahan enimmäismaksuajan päätyttyä
eli noin vuoden kuluttua työkyvyttömäksi
tulosta.

Osatyökyvyttömyyseläke myönnetään,
jos työkyky on alentunut vähintään 2/5.
Eläkkeestä voi hakea ennakkopäätöstä
vielä kokoaikatyössä ollessa. Osaeläke on
puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä.

Työkyvyn arvioinnissa käytetään yleisen
työkyvyttömyyden käsitettä, jossa siis
on harkittavana se, onko hakijan jäljellä
olevalla työkyvyllä mahdollisuus tehdä
sellaista saatavilla olevaa työtä, jolla
hänen voitaisiin kohtuudella edellyttää
hankkivan toimeentulonsa. Kriteeri on
hyvin väljä ja antaa eläkelaitokselle laajan
harkintavallan. Yksityisellä puolellakaan
ei edellytetä täydellistä työkyvyttömyyttä,
mutta eläkepaperit ovat vähänkin nuor-
emmilla kiven takana. Itsestään selvää
on nykyisin, että ensiksi selvitetään kaikki
ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuu-
det. Jos eläkelaitos vähänkin uskoo hen-
kilön olevan kuntoutettavissa johonkin
sopivaan ammattiin, tulee eläkepäätös –
jos on tullakseen – ensiksi määräaikaisena
kuntoutustukena. Kuitenkin 60 vuotta

lisen lyhyessä ajassa. Dystoniatapauksissa
on käynyt niin, että kuntoutustuki katkais-
tiin kesken lääkinnällisen kuntoutuksen,
koska vakuutusyhtiö ei enää "uskonut"
hoitoon tai piti sairautta alun alkaenkin
parantumattomana. Näissä tapauksissahan
hoidot saattavat kestää 2–3 vuotta, jolloin
kuntoutustuen päättymisen saattaa päättää
haaveet musiikontyöhön paluusta. Kun
rahantulo päättyy eikä säästöjä tai muuta
tukea ole tarjolla, on yleensä pakko ilmoit-
tanut työttömäksi työnhakijaksi ja ryhtyä
hakemaan saatavilla olevaa muuta työtä.

Työkyvyttömyyseläke kaupunginorkesterissa

Julkisella sektorilla työkyvyttömyyteen liit-
tyvät prosessit ja etuudet noudattavat pää-
piirteissään yksityisen puolen järjestelyjä.
Työkykyä pyritään uhkaavissa tilanteissa jo
ennalta turvaamaan. Kun työntekijän työky-
ky heikkenee sairauden ja työn aiheuttaman
rasituksen vuoksi, selvitetään yleensä ensi-
ksi mahdollisuudet hakeutua kuntoutuksen
työkyvyn palauttamiseksi. Eläkettä haetaan,
jos kuntoutusmahdollisuuksia ei ole tai
työkyky ei kuntouttamisesta huolimatta ole
palautunut.

Yksityisellä puolella niin sanotulla työ-